

Hiteleshelyi segédkönyvek az Elevéltár oldalon (2024. július 10.)

A hiteleshelyi levéltárak jelentősége

A történelmi Magyarország területén működött [hiteleshelyek](#) (káptalanok és konventek) levéltárai, a feudális korszak birtoklástörténetének, helytörténetének, és (főleg a nemesség tekintetében) családtörténetének is, pótolhatatlan forrásai.

Sajnos Trianonnak „köszönhetően”, e levéltárak jelentős része külföldre került, ami kutatásukat megnehezíti, de a csonka-Magyarországon maradtakhoz való hozzáférés sem zökkenőmentes. Anyaguk úgyszólván *egyáltalán nem hozzáférhető digitálisan*, egyes esetekben még az iratok alapszintű leltára sem elérhető (ami a *helyszíni kutatást* is megnehezíti).

(A ritka kivételek közé tartozik a [győri káptalan](#), melynek fondjai a Győri Egyházmegyei Levéltár [elektronikusan kutatható forrásainak jegyzékében](#) megtalálhatók; valamint a [kalocsai főkáptalan](#), amelynek segédlete [ITT érhető el.](#))

Egyes hiteleshelyi levéltárak (pl. [egri káptalan](#), [gyulafehérvári káptalan](#), [kolozsmonostori konvent](#)), az MNL tagintézményeinek kezelésében vannak; ezekről legalább jegyzék rendelkezésre áll; azonban online kutatásról itt sem beszélhetünk. (Kivételt képeznek a *kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*, lásd alább!)

Az elérhetővé vált források

Fenti okokból, nagyon fontos és örömteli fejlemény, hogy az MNL Országos Levéltárában található, *káptalani, konventi és vármegyei segédkönyvek digitalizált mikrofilmjei*, felkerültek az [Elevéltár](#) oldalra, és így mindenki számára azonnal hozzáférhetők. *(Közzétételük dátuma a weboldalról nem derül ki, feltehetőleg 2023. végén vagy 2024 folyamán történhetett.)*

Ezek a segédkönyvek az Országos Levéltár **O 65**, **O 66** és **O 67** törzsszámú fondjaiba tartoznak, amelyek leírása megtalálható a Hungaricana adatbázisban: [Vass Előd: Bírósági levéltárak. Repertórium. \(MOL, Bp., 1988.\) 99–106. oldal.](#)

Ebben olvasható, hogy II. József 1786-os rendeletével megszüntette a káptalanok és konventek hiteleshelyi működését; levéltáraikat ekkor rendezték és segédkönyveikről másolatok készültek, melyeket a Hétszemélyes Táblának beküldtek. A vármegyei levéltárak egyes jogszolgáltatási iratairól is segédkönyvek készültek, melyeknek másodpéldányait ugyancsak a Hétszemélyes Tábla kapta meg.

Habár ezen elenchesok és mutatók az összeírni szándékozott óriási forrástömegnek csak egy részét fedik le, és nem egységes módszerrel/minőségben készültek, mégis nagyszerű segítséget nyújtanak egyes források felkutatásához, mai lelőhelyének azonosításához; a tartalmi kivonatok révén pedig azonnal használható adatokkal gyarapíthatják kutatásunkat.

A digitalizált segédkönyvek megtekinthetők

az alábbi helyeken és módon:

- **O 65 – Káptalani levéltárak felterjesztett elenchesai és mutatói:**
 - Nyissuk meg az O 65 fond X szekcióbeli másolatáról (X 75) szóló Elevéltár oldalt: <https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::17 138>
 - Alul, a **Kapcsolódó leírási egységek** részben, megtaláljuk az ide tartozó mikrofilm-tekercesek felsorolását (linkek).
 - Kattintsunk ebben a listában a kívánt mikrofilm-tekerésre (linkre)! Például az egri káptalan egyik tekerese (4943 számú mikrofilm): [HU-MNL-OL-X 10 872-4943 X 75 - Egri káptalan levéltári elenchesai, 1280-1787 \(Mf: tekercs\)](HU-MNL-OL-X 10 872-4943 X 75 - Egri káptalan levéltári elenchesai, 1280-1787 (Mf: tekercs))
 - Megnyílik az adott mikrofilmet leíró oldal.
 - Az oldal alsó részén lévő, **Digitális tartalom** linkre kell kattintani!
 - Kb. egy percet kell várakozni, azután az **oldal alján** megjelenik a **képnézegető**.
 - A képnézegető gombjaival és alsó navigátorával, végignézhethetjük a mikrofilmet. A fényerő és kontraszt a jobb-felső sarokban lévő csúszkákkal állítható. A felül-középen lévő **Full** gombbal, teljes képernyős nézetre válthatunk.
- **O 66 – Konventi levéltárak felterjesztett elenchesai és mutatói:**
 - Minden a fentiekhez hasonlóan működik, csak az első lépésként megnyitandó oldal különbözik!
Itt ugyanis az O 66 fond X szekcióbeli másolatáról (X 76) szóló Elevéltár-oldalt kell a kiinduláshoz megnyitnunk: <https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::17 139>
- **O 67 – Megyei levéltárak felterjesztett elenchesai és mutatói:**
 - A kiinduláshoz itt az O 67 fond X szekcióbeli másolatáról (X 1285) szóló Elevéltár-oldalt kell megnyitni (minden egyéb a fentiek szerint működik): <https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::17 140>

További online források

Látható, hogy a fentiekben jelzett digitalizált források, a W szekció alatt érhetők el, az Elevéltár oldalon lévő „levéltári struktúrában” („Teljes struktúra” nézetre váltva):

<https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::14 660>

Végignézve ennek a szekciónak a tartalmát, látható, hogy több, az [AdatbázisokOnline](#) oldalon már közzétett, digitális tartalom innen is elérhető:

- **E 158 – Conscriptiones Portarum:**
 - <https://adatbазisokonline.mnl.gov.hu/adatbазis/dikalis-osszeirasok>
 - <https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::14 672>
- **A 57 – Királyi Könyvek:**
 - <https://adatbазisokonline.mnl.gov.hu/adatbазis/a-57 -k-19-libri-regii-%C2%B7-kiralyi-konyvek-1527%E2%80%94941 918>
 - <https://www.hungaricana.hu/hu/adatbазisok/kiralyi-konyvek/>
 - <https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::14 681>
(Itt a „Teljes struktúra” nézetre váltva, lehet lenyitni a „Királyi könyvek” alatt, a „Feldolgozott felvételek” sorozat mappáit/képeit!)

Egyes esetekben, az Elevéltár oldalon több felvétel található, mint az AdatbázisokOnline oldalon:

- **E 159 – Regesta decimarum:**
Például a „Kamarai bérelt tizedek összeírásai (E 159)”
<https://adatbазisokonline.mnl.gov.hu/adatbазis/e-159-regeszta-decimarium>
adatbázishoz tartozó képek (mikrofilmek) csak az Elevéltár oldalról érhetők el: <https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::4 059 441>

- **F 15 – Protocolla, libri regii et styliionaria (kolozsmonostori konvent):**
Az AdatbázisokOnline oldalon lévő „Az erdélyi fejedelmek oklevelei (1560–1689)”
<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/az-erdelyi-fejedelmek-oklevelei-1560-1689>
adatbázis részeként közzétett erdélyi királyi könyvek megtalálhatók (a kolozsmonostori konvent további jegyzőkönyvei mellett) az Elevéltár oldalon is:
<https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::15394>
Utóbbi tehát a kolozsmonostori konvent hiteleshelyi levéltárának jegyzőkönyveit (F 15) teljes körűen magában foglalja!

Végül vannak olyan források, melyek (a fenti, káptalani/konventi/vármegyei segédkönyvekhez hasonlóan), csak az Elevéltár oldalon érhetők el digitálisan. Például:

- **Y 5 – b – Címermásolat-gyűjtemény:**
<https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::4942839>
(Főleg belügyminisztériumi nemességigazolások kapcsán, az Országos Levéltár őrizetébe került címerfestmények.
Itt is a „Teljes struktúra” nézetre váltva lehet lenyitogatni a „Címermásolat-gyűjtemény” alatti mappákat/képeket!)
- **R 397 – Joó Csaba gyűjtemény:**
<https://www.eleveltar.hu/digitalis-tartalom?source=mnlscope&ref=mnlscope::14717>
(Egykori MHGT Tagtársunk középkori oklevél-gyűjteménye – ezek a digitális felvételek a későbbiekben nyilvánvalóan a DL-adatbázisba is be fognak kerülni.
Itt is a „Teljes struktúra” nézetre szükséges váltani az almappák/képek megtekintéséhez!)

Érdemes tehát a [W szekció](#) alatt „nézelődni” az Elevéltár oldalon – hátha az általunk kutatni kívánt forrást már digitalizálták és közzétették!...

Szubjektív megjegyzések

Amatőr családkutatóként az érdekelt, vajon mennyire teljesek (hibátlanok) a közzétett káptalani és konventi segédkönyvek, és mi a hasznuk?

Idén lesz huszadik évfordulója, hogy egy köznemes család kutatásába belefogtam. Az évek során számos levéltárat felkerestem, különféle forráshivatkozásokat, hipotéziseket követve, de az esetek 80–90%-ában olyan iratokhoz jutottam csak hozzá, melyek elsősorban nem az általam kutatott családdal foglalkoztak, tehát kutatásom szempontjából *másodlagos forrásnak* bizonyultak.

Egyre inkább kibontakozott előttem a család tulajdonában egykor létezett iratanyag tartalma (amely leveles ládákra, oklevelekre, több tanúvallomásban történt utalás), és egyre inkább éreztem a hiányát annak, hogy ezeket az iratokat sosem vehettem kézbe (sokáig támpontom sem volt, milyen kézen-közön, hová kerülhettek az idők folyamán).

Az előkerült adatokból viszont egyértelmű volt, hogy a család legtöbb jogügylete hiteleshely (konkrétan: a nyitrai káptalan) előtt folyt le (másfelől különféle vármegyei törvényhatóságok előtt, helyhatósági-járási szinten csak elvétve). Úgy láttam, a „családi levéltár” jelentős hányadában rekonstruálható volna, az egykor benne foglalt tételek azonosítása, sőt jelentős részben akár szövege tekintetében is, a nyitrai káptalan hiteleshelyi jegyzőkönyvei alapján.

A nyitrai káptalan hiteleshelyi iratanyaga jelenleg a nyitrai Szent Emmerám-székesegyház épületében, annak egy kívülálló számára megközelíthetetlen részében található. Itt kutatóterem kialakítása lehetetlen, így az eredeti iratok nem kutathatók. A teljes iratanyagról Pozsonyban, a

Szlovák Nemzeti Levéltárban mikrofilm-másolat van. Ezeknek a (*mikrofilm-olvasóval nézegetve, sajnos nem egykönnyen olvasható minőségű!*) mikrofilmeknek a végignézése, optimista becslés mellett is hónapokat venne igénybe. A mikrofilmekről, hagyományos eszközökkel fotómásolatot készíteni nehéz – tehát, ha az ember talál is „valamit”, arról vagy saját kezű jegyzetet készít, vagy életlen fotókat (fényképezőgéppel).

Meg kell vallanom, évek sora óta sem tudtam magamat rávenni arra, hogy Pozsony és lakóhelyem között vasúton ingázva, hónapokat töltsék ezen, általam (felvidéki kutatótársak fotói alapján) *túlságosan is jól ismert minőségű* mikrofilmek nézegetésével. (Egy ösztöndíjas, vagy Pozsony környéki lakos, talán megengedhetné ezt magának!)

Egyre inkább érezve a nyitrai káptalan adatainak hiányát kutatásomban, egyre nőtt lelkiismeret-furdalásom, mert tudtam, hogy munkám emiatt olyan mértékben lesz hiányos, hibás, ami (teljességre törekvő embernek) vállalhatatlan. Ez annál fájdalmasabban érintett, mert a családkutatást életem egyik fő feladatának tekintem.

Mostanában, egy kutatási szakasz lezárása kapcsán, „levegőben lógó” jelzetek, ismeretlen lelőhelyű forrásokról készült (egyszerű) másolatok eredetiinek azonosítása kapcsán, végül is arra jutottam, hogy „mindenáron” megkezdem a „nyitrai káptalan feldolgozását”, és első lépésként az Országos Levéltár O 65 fondjában lévő segédkönyveket szerettem volna kikérni, átnézni (hogy ha azok kellően részletesek, a bennük fellelt jelzetek alapján tervezhessek meg egy esetleges *célzottabb* pozsonyi kutatást).

Ekkor vettem észre, hogy az Elevéltár oldalon „fenn van minden”!

Ennél nagyobb öröm már régen ért!

A két országos hatókörű hiteleshely (esztergomi és pozsonyi káptalan), továbbá a nyitrai káptalan és a csornai konvent segédkönyveit néztem át eddig (futólag).

A pozsonyi mutató-könyv szerfölött gondatlan munka, így ennek jellemzésére felesleges is a szót vesztegetni.

Az esztergomi és nyitrai káptalan elenchusai egyaránt kiválóan használhatók, részletesek, pontosak. Korábban fellelt adataimmal összevetve őket, **teljességgel hiánytalanoknak** találtam őket.

A *nyitrai hiteleshely* anyagának feldolgozása mintaszerű. Ügyszólván raktári rend szerint haladtak, vagyis a szálás oklevél-anyagot, ügýtípusonként/korszakonként külön könyvbe vették fel, a hiteleshelyi jegyzőkönyvek sorozatát pedig úgy dolgozták fel, mintha az *egyes kötetekhez külön-külön* ABC-rendű személy- és helynév szerinti lajstrom készült volna. A feldolgozás így a raktári rendet, az időrendet és a nevek ABC rendjét is, szigorúan követi. Ez meglátásom szerint a korszakban elérhető leglogikusabb feldolgozási mód volt, ami az adatok teljességét úgy teszi kimutathatóvá, hogy minden keresett adat, bonyolult/többszörös kereszthivatkozások nélkül is igen gyorsan megtalálható (mivel minden esetben a korszak/raktári rend által pontosan meghatározott, és aránylag kevés számú oldalon keresendő) – feltéve, hogy legalább hozzávetőlegesen ismerjük az irat keletkezési idejét. Hátránya, hogy minden irat/ügydarab csak egyszer (egyetlen, kitüntetett címszó alatt) szerepel a jegyzékben (egy pár helyen kezdetleges kereszthivatkozások vannak). Másik, óhatatlan hiányosságként a regeszták korlátos terjedelme tűnik fel; azonban a tartalmi tömörítésből adódó adatvesztés, elválaszthatatlan sajátsága e műfajnak, tehát hibaként nem rovandó fel.

A nyitrai segédkönyvek minősége, adatgazdagsága tehát fantasztikus – legjobb reményeimet is felülmúlta! Az engem különösen érdeklő XVI–XVII. századra vonatkozólag, már az első két napon, *felületes ad-hoc nézelődéssel* is nagyjából ugyanannyi, *teljesen új adatot* tudtam kinyerni belőlük, mint a megelőző húszévi kutatás eredményeként! (Úgy vélem, ez a számomra eléggé mellbevágó tény, nem csupán az én kutatói ügytelenségemet, hanem **a hiteleshelyi adatok nagy jelentőségét** is ékesen bizonyítja!)

Az *esztergomi főkáptalan* elenchusai más rendszerűek. A tárgyszavak ABC-rendjében készültek ezek; az „adott betűn belüli” (tehát: *azonos betűvel kezdődő*) címszavak között gyakori kereszthivatkozásokkal. (Ugyanezt eltérő betűk esetében igen nehéz lett volna megoldani, így erre láthatólag nem törekedtek.)

Egy adott betűn belül, előbb a szálas (*capsa – fasciculus – numerus szerint hivatkozott*) iratokat vették lajstromba, a raktári rendet szigorúan követve. (Tehát doboztól-dobozra, azokon belül kötegről-kötegre stb. *növekvő* rendben. Ezen szálas iratok *tartalmilag véletlenszerű* sorozatot alkotnak.) Majd a hiteleshelyi jegyzőkönyv-adatok kimutatása következik, aránylag időrendben. Bizonyos, csak utóbb előkerült adatok lajstroma, afféle pótlék-kötetekbe került.

Bár tehát a feldolgozás itt is meglehetősen pontosan követte a raktári rendet, valamint időrendet, *a címszavaknak az ABC betűi szerint különálló kötetekbe gyűjtése* azt eredményezte, hogyha az ember egy bizonyos, általa ismert jelzetű (és dátumú) iratot keres (pl. én a „C. 23. f. 2. No. 12.”, tehát Capsa 23. – Fasciculus 2. – Numero 12. jelzetű, 1547. évi iratot), úgyszólván az összes betűnél végig kell néznie, vajon hová/milyen tárgyszó alá vették fel azon tételt. (Ezen irat regesztája például a „B” betű első kötetébe, a 216. oldalra került, „Bessenyei” tárgyszó alá.)

Egyetlen irat kikeresése így kedvezőtlen esetben akár fél munkanapot is igénybe vehet; míg ugyanez a nyitrai feldolgozási módszer szerint, jó esetben nagyjából negyed vagy fél óráig (se) tartana (*hogyha az irat körülbelüli keletkezési idejét ismerjük*).

Az egyes tárgyszavak betűnként külön kötetekbe való rendezése, valószínűleg a feltárt iratanyag nagy mennyiségéből adódó (a munka kezdetét megelőző) *elhatározás* lehetett; azonban kiemelendő, hogy a nyitrai feldolgozási módszert követve, azonos tárgyszó-szám mellett, gyakorlatilag ugyanilyen terjedelmű segédlethez jutottak volna – azzal az előnnyel, hogy az egyes *betűk közötti kereszthivatkozások, egy adott korszakon belül*, már elég könnyen kivitelezhetőek lettek volna.

[A megvalósult elenchusban viszont *korszakokon átívelő* kereszthivatkozások lehetségesek, de csak *egy adott betűn belüli* tárgyszavaknál; aminek nézetem szerint jóval kevesebb értelme van, minthogy *egy adott korszakon belül kellene az oda tartozó összes tárgyszót keresztbe hivatkozni (tekintet nélkül a kezdőbetűkre)*, a keresett irat azonosításához; a korszakok közötti, és csak egy betűre korlátozott hivatkozásoknak alig van értelme.]

Teljesség, megbízhatóság tekintetében, az esztergomi segédkönyvek, nem maradnak a nyitraiak mögött.

Futólag a csornai konvent lajstromait is megnéztem, minőségüket igen jónak találtam – itt is (számomra) nagy jelentőségű új adatokra bukkantam.

Érdekes belegondolni, hogy miért és hogyan jöttek létre ezek a segédkönyvek. A (*fentebb már hivatkozott repertóriumban lévő*) fondleírások szerint:

„II. József 1786-ban elrendelte a káptalanok hiteleshelyi működésének beszüntetését, s a Hétszemélyes Tábla útján az egész hiteleshelyi iratanyag központi irányítás alá helyezéséről is döntött. A Hétszemélyes Tábla intézkedésére a

rendezési és lajstromozási munkák, illetve a segédkönyvek másolása 1786-ban a hiteleshelyeknél megindult. A hiteleshelyek bekért segédkönyveit (elenchus és mutató) a Hétszemélyes Tábla a közvetlenül alája rendelt Tabula Provinciális, illetőleg az utóbbi mellett létrehozott Országos Hiteleshelyi levéltár számára gyűjtötte össze. (...)

II. József 1786-ban elrendelte, hogy az egész magyar jogszolgáltatás központi hatóságává emelt Hétszemélyes Tábla rendelkezései szerint, a megyék levéltárak közigazgatási és jogszolgáltatási iratanyagát kettéválásszák, s a jogszolgáltatási vonatkozású, ún. „judicialia” anyagot rendezzék, segédlettel lássák el, s ezek egy példányát a Hétszemélyes Táblához küldjék meg. A 46 magyarországi megyében 1786-ban a segédkönyvek másolása megindult, de 1789-ig csupán 16 megye küldte be segédkönyveinek másodpéldányát a Hétszemélyes Táblához.”

[Lásd: [Vass Előd: Bírósági levéltárak. Repertórium. \(MOL, Bp., 1988.\) 99. és 103. oldal.](#)]

A magam részéről kalapot emelek a *kalapos király* előtt: központosító törekvéseinek, rohamléptekben végrehajtott (*több ponton alkotmányellenes és egyháznyúzó*) reformjainak, melyek a maguk idejében vajmi kevés hasznot hajthattak – így, 200 év után, váratlan, nagyszerű hasznait élvezve!

Kétségtelenül nagyszerű ajándék a Levéltárosok részéről, ennek az adatforrásnak a közzététele, a hely- és családtörténettel foglalkozó kutatói közösség számára!

Lélekben megköszönve ezt, nagyon is közelfekvőnek tűnik elgondolkozni azon: hogy ha már ezen néhány mikrofilm közreadása ekkora potenciált hordoz magában, vajon mekkora fegyvertény volna, hogyha egyszer az összes hiteleshelyi irat, online kutathatóvá válna?

Múlt évi (2023.IV.25-i) előadásomban is kitértem vesszőparipámra: a történelmi Magyarország hiteleshelyeinek teljes korpusza digitalizálendő, és az így képzett adatbázis (egy részletei), akár előfizetéssel, akár (bizonyos részek) anélkül, online elérhetővé teendő!

(Ez nem feltétlenül jelenti a teljes adattömeg azonnali elérését. Az egyes források szerverekre való feltöltése, eseti jelleggel, az aktuális-előjegyzett szükséglet szerint is történhet. A lényeg az, hogy a források *digitális formában rendelkezésre álljanak* egy központi adattárban, és abból az *igényelt* másolatokat a kutatók, *valami úton-módon, megtekinthessék!*)

Kihangsúlyozandó: *nem végtelen mennyiségű adatról van szó!* Egy-egy hiteleshely működése legtöbb esetben az újkor 3–4 évszázadára korlátozódik, és az iratok nagy része kötetek formájában van jelen (az ahhoz kapcsolódó szálas iratok pedig, eléggé rendezettek lehetnek, főleg a kisebb hiteleshelyeken). Mai levéltári léptékkal tekintve, kifejezetten nem nagy terjedelmű (átlagosan 20–50 ifm nagyságrendű) fondokról beszélhetünk (amely mérettartományból csak egy-két legnagyobb hiteleshely ugrik ki). Előny az is, hogy a fondok már lezárultak, tehát semmilyen további gyarapodás nem gátolja rendezésüket, az iratok teljességének egyidejű számbavételét.

Hogyha tehát a [Hevenesí–Kaprinay–Pray-gyűjtemények](#) köteteinek digitalizálása, és online közzététele, az elmúlt években, nagyon is lehetségesnek bizonyult – ugyan miért ne lehetne hasonló digitalizálást káptalani *jegyzőkönyvekkel* (és ottani szálas iratokkal) végrehajtani?

A hiteleshelyi levéltárak egy része eleve belföldi állami levéltárakban van. Ezeket úgyszólván „központi utasításra” bármikor digitalizálni lehetne.

Más levéltárak (belföldi és határon túli) egyházi kezelésben vannak. Ezek digitalizálására helyenként (például épp a nyitrai káptalan esetében) *vannak tervek*. Épp az lenne a „nagy művészet”, fegyvertény, hogyha a *több állam területére szétszabdalt*, és helyenként nehezen hozzáférhető *eredeti* iratokat, sikerülne egységes technikai feltételek mellett lefényképezni és digitálisan elérhetővé tenni, *egyetlen rendszeren belül* – aminek legnehezebb része voltaképpen a szervezés, az *„érdekek összehangolása”* – az esetlegesen megnyilvánuló ellenkezés letörése. – Ez valóban „nagy művészet” volna!

Lehetetlen? Vágyalom? Meg sem érdemes próbálni? Hagyjuk valóságát a jövőre, a „spontán digitalizációra” – mely „előbb-utóbb úgyis mindent utolér”?

Mit nyernénk vele? Miért volna érdemes programot alkotni erre?

Ha a hiteleshelyi levéltárak egységes digitalizálása megtörténne, azzal olyan fegyvert (pacifistább szóhasználat: eszközt) kapna a magyar történettudomány, ami páratlan lenne más országok viszonylatában is. A hiteleshelyi szervezet bizonyos tekintetben magyar sajátosság, mely a középkorban és kora újkorban, a hazai jogi életben meghatározó szereppel bírt, az iratok megőrzésében. *„Nem káptalan a feje, hogy tudja”* – szoktuk mondani – amiből adódik az ellentéte is: *hogy a káptalan mindenről tudomással bír.*

Mennyi homályos tapogatózást, téves következtetést, hibás adatot lehetne kigyomlálni a helytörténetből, családfákról; milyen sok adalékkal szolgálni a köztörténethez, várak, uradalmak, intézmények, országos tisztségek történetéhez, a jogtörténethez (és ezáltal a diplomatikához is), ha a káptalanok anyagát jobban feltárnánk, felhasználnánk!

A hiteleshelyek rendszere behálózza történelmi Magyarország területének egészét, és a feudális korszak páratlan részletességű tükrét nyújtja. Ez adja óriási jelentőségét.

Könnyen belátható, hogy *ugyanezen tényezőkben, eszmei vonásokban* keresendők azok az okok, melyek a XX. században, és a jelenkorban is, akadályozták, a trianoni utódállamokban, és itthon is, hogy ezen forrás-csoportot megfelelő(bb)en kiaknázzák. Érezhető volt (és helyenként maradt is), a káptalani és konventi okmányok felé közelítvén, a „légüres tér”, az „ajtók zártsága”, az „inkább jobb arról megfélemleni” mentalitása. *Ennek a helyzetnek a fenntartása* azonban sem a *magyar* társadalomnak (beleértve a tudósokat is!), sem a *magyar* egyháznak, nem lehet *valóságos* érdeke!

Az objektív történetkutatói érdeket is *nagymértékben* sérti.

Miért gáncsolná saját lábát a kutató, azzal, hogy sok száz kilométereket utazgatva, elrongyolt öreg könyvekben lapozva, vagy olvashatatlan minőségű múlt századi mikrofilmeket pörgetve, nézzen át olyan mennyiségű iratot, ami személyes jelenléttel (és megfelelő segédletek híján) eleve reménytelen, sziszifuszi vállalkozás? Mennyivel kezelhetőbb, tartalmilag is feltárhatóbb és kutathatóbb volna ugyanez a nyersanyag, digitális formában!

Az *erőfeszítés* minden munkának, így a kutatómunkának is, velejárója – a *felesleges erőfeszítés* azonban mindig intő jel: mely mulasztásra, fontos megoldatlan problémára mutat rá!

Egyesek úgy vélhetik, a közlevéltárakban „már bent lévő” iratok gondosabb feltárása, pl. egyes *családi levéltárak* feldolgozása által bővíthető jelentékenyebben a kutatók rendelkezésére álló forrásbázis.

Azonban tegyük szívünkre a kezünket: mi van a családi levéltárakban? A *birtokjogi iratok* nem elhanyagolható része, ott is (egykorú vagy utólagos) káptalani/konventi kiadmány!

Amilyen egyoldalú értékítélet volna tehát a *családi levéltárak* (az ott lévő misszilisek, úriszéki, birtokigazgatási iratok, tervek, térképek, naplók stb.) feltárását/kutatását elhanyagolni, ugyanolyan, sőt bizonyára *nagyobb* tévedés, a káptalanokkal és konventekkel ezt tenni. Mert utóbbiak elé *nagyobb súlyú* ügyekben fordultak az emberek – melyeket egyszerű *magániratokkal* nem lett volna tanácsos rendezni.

Programot kellene tehát alkotni, az összes egykor volt hiteleshely iratanyagának digitalizálására, és egységes rendszerben való elérhetővé tételére!

(Elsősorban az újkori anyagot értve, hiszen a középkori iratok tekintetében, a DF adatbázis igen magas feldolgozottságot tud felmutatni. Itt is van azonban *rossz minőségű felvétel, hiányzó pecsétfotó* elég – melyek helyett újabbakat lehetne készíteni!)

Ez elsősorban a *magyar történészek* (vagy tágabban szólva: „történelemmel foglalkozók”) érdeke; innen, tehát *magyar részről* szemlélve, pedig csakis a Magyar Nemzeti Levéltárat tarthatjuk alkalmasnak egy ilyen program megszervezésére.

Az MHGT – és hasonló szervezetek – azonban, *felhasználva társadalmi és egyházi kapcsolataikat, „lobbierejüket”,* e program tervezetének kidolgozását és megvalósítását, érdemben elősegíthetnék!

Benke Tamás (MHGT, pénztárnok).